

CSORBA GYŐZŐ

Idő-infláció

Ijesztő, ahogy tizedekben számolom az időt, s mind gyakrabban rájár a nyelvem: „Húsz, harminc, sőt, ég ura, negyven, már negyven évvel ezelőtt.”

Idő-infláció: nagyobbak lettek a cimlemek, az éveknél, nemcsak a napoknak értéke megkisebbedett, s a forgalomból lassan kikopnak.

Majd még tovább és még tovább, majd végül egész életem aprópénz lesz, lyukas peták, s csörgeti, kölykös vagyonát, bő markában a végtelen.

Herend hírneve

Készül a „herendi”

Herend neve ma már azon ritka porcelángyárak között szerepel, mint Meissen vagy Sevres, amelyeket időt álló formák, kézi festésű díszítések tesznek egyénivé. Az 1826-ban alapított gyár világhíret az 1851. évi, londoni világkiállításon nyert első díj alapozta meg. Viktória angol királynő itt rendelte meg a kínai hatás alatt született, lepkes, virágos készletet, amely azóta is a legkedvesebb herendi minták közé tartozik. A világhírű bakonyi üzemben napjainkban több mint 1000 rajzolatot tartanak számon és alkalmaznak. Minden egyes porcelán egyedi darab, s bár a festők minta után dolgoznak, a festési mód azonban egyenként változó, ezért nem lehet két egyforma herendi porcelánt találni.

Herenden — úgy mondják — csak a víz, a levegő, no meg a szaktudás helybeli. A messze földön híres herendi porcelán ugyanis import alapanyagokból készül. Előállításához kvarcra, kaolinra, földpátra, festékekre és mázokra van szükség. Ezek mindegyike — a Csehszlovákiából származó kaolin kivételével — tőkés országokból érkezik. Mégis megéri az import, mert megsokszorozható a bekerülési összeg. Mintegy másfél évszázadon át tartotta magát a hiedelem, hogy csak bükkfa lángjával lehet kellőképpen kiégetni a porcelánedényeket, illetve rájuk égetni a mázt és a festéket. Kiderült azonban, hogy a földgáz-tüzelés és az elektromos fűtés is megfelel, sőt ezekkel még le is rövidíthető a kiégetési idő.

A MENNYISÉG DIADALA

Város és építészete

Régen volt, talán igaz sem volt, hogy egyszer, hajdanán építész volt az újságok sztárja. Lechner Ödönről sokat cikkeztek a lapok, magyaros, tulajdonképpen szecessziós stílusáról, és azokról a személyével kapcsolatos történetekről, melyek már-már legendákká nemesedtek. Amikor az Iparművészeti Múzeum terveit készítette, hiába sieltették; sokáig piszmogott, újra- és újrarájolta a tetőcserepek ornamentikáját. Mérnökársága kikelt magából: „Hiszen azt csak a madarak láthatják!” Lechner így válaszolt: „De én a madarak előtt is szégyeltem magamat!”

Az anekdota hallatán építész-ismerősöm nagyot sóhajt. Úgy véli, hogy napjaink csínján bálnak az efféle történetekkel. Hajdanán az építész a halhatatlansággal játszott, fel sem öltött benne, hogy műve majdan elavul. Ma a tervező máshogyan nyúl a munkához, hiszen magában a programban ott az ideiglenesség.

Építész? Építőművész?

A megváltozott feladat — a tömeges igény, a korszerű technológia diktálta megannyi követelmény — új szerepet rótt az építészekre. A beruházó-tervező-kivitelező háromszög bármelyik csúcán szikra pattanhat, amely könnyen „veszélyessé”, bizonytalanná teheti az együttműködést. Ezek a körülmények — s még egy sor kisebb-nagyobb változás — a tervezőmunka jellegét is módosították: erősödött annak mérnöki része, csorbultak a művészi ambíciók. Nem csoda hát, ha Granasztói Pál egyik tanulmányában felteszi a kérdést: művészet-e ma az építészet? Kétségteljesen, a legtöbb építész skatulyában érzi magát, s ritkán nyílik alkalma szárnyra ereszténi a képzeletét.

Hiltont nem mindennap építünk. Győri színházat sem. De rengeteg új otthon épül. Nem épülhetne ennyi, ha nem lenne házgyár, azaz sablon és panel. Igyekszünk tervcsaládokat kialakítani, hogy egyszerűbb és gyorsabb legyen a kivitelezés, de éppen ezért könnyen előfordulhat, hogy valamelyik fővárosi épület ikertestvérebe ütközünk Szegeden vagy Pécsen. Présbe szorítja a fantáziát a házgyári technológia is, bár korántsem olyan erővel, mint ahogyan azt némelyek vélik.

Anonim tervezők

Napjaink tervezőitől jobbra nem kéri számon a művészi hajlamot, ha mégis, akkor inkább az egyetemen. Munkájuk mennyisége viszont hihetetlenül megnőtt, éppen a tömeges építési igény következtében. Két ellenség leselkedik rájuk: az elgépiesedő rutin és a személytelenség. De mindkettővel felvehető a harc. A csata sikere azonban nemcsak az építészen múlik:

az építő hierarchia szemléletétől is függ. Major Máté egyik tanulmánya — Az építészet helye az építészetben — ma — keserűen rajzolja meg a beruházó-tervező-kivitelező hármasságát. Kórképe mellett azonban a gyógyulás receptje is ott van. Az építetőknek napjainkban inkább az az érdeke, hogy az építési tervben előirányzott épület „mennyiségileg” elkészüljön, mint hogy az építészeti műalkotás legyen. A tervezővállalatok nagy apparátusában elmosódnak a kvalitások, s alig van meg a lehetősége annak, hogy az igazán jeles építésztehetségek kiugorjanak. Az építővállalatok pedig hajlamosak rá, hogy a maguk partikuláris érdekeit az egyetemes társadalmi érdekek fölé helyezték.

A visszaszimptóma közös gyökere, hogy az építész a beruházási folyamatban néha már-már afféle szükséges rossz. Döntései könnyedén megtorpedózhatók, utasításait sokszor elrebegett kérésre enyhíti az ügyszertet — diplomácia ide, vagy oda, az ő elképzeléseit jobbra még kérekként sem veszik figyelemre —, rendre más a megtervezett és a végül is elkészült épület. Mihamarabb vissza kell állítani az építész társadalmi presztízst! Nem egy példa igazolja, hogy ahol a tervező rangja szerint kezelik, ott — ha az építési folyamat diktálta módosításokkal, ésszerű változtatásokkal is — esztétikus mű születik, mégpedig cseppet sem drágábban vagy nehezebben, mint a férc. S egy-egy szép épület, lakótelep, városrész előbb-utóbb a település büszkesége lesz.

Szocialista építészetünknek még ma is egyik legreprezentatívabb alkotása Salgótarján városközpontja — de példaadó volt az építése is! Magyar Géza Alami- és Ybl-díjas építész elmondta, hogy a város vezetői csak annyit közöltek: mi kell nekik, s mennyi pénzük van rá, „az épületeket nem akarták helyettünk megtervezni”... Zalaegerszegen is hasonló történet, a siker sem váratott magára... Mégis: kevesen kopirozták le ezeket a példákat. Még manapság is ritka a megértő kapcsolat tervező és megrendelő között.

Szívesen megállok egy-egy szép épület előtt, mustrálok, ahogyan köztéri szobrot szokás. Tervezője nevét azonban hiába keresem, nem találom. Az anonymítás oka — legalábbis sokan így gondolják —, hogy egy-egy tervben rengeteg mérnök munkája benne van, képtelenség olyan hosszú névsort elhelyezni egy épületen, mint egy játékkiflumen. De talán a főszereplők neve mégiscsak elérne azon az épületen! A múltkoriban Máté-szalkára vetődtem, s a kisváros új lakótelepén csodálkozva figyeltem föl egy utcanevre: Szokolay Örs nevét hiába kerestem emlékezetemben A tanácselnök-

tól tudtam meg: ő tervezte a lakótelepet. „Négy évig itt ült. Magyarazott nekem, vitatkoztunk, érveltünk, minden utat, intézményt centiről centire megálmodtunk” — mondta. — A debreceni építész azonban hirtelen meghalt. Nagyon hiányzik.”

Életmű — használatra

Sokszor azonban inkább tövis jut az építésznek, semmint rózsák. Akad, aki éjjel-nappal megszállottként dolgozik egy, számára kedves munkán, ám az illető város vezetői elfelejtik meghívni az épület felavatására. Ismerek olyan vidéki tervezővállalatot, amelyik, kénytelen-kelletlen, a fővárosnak készít terveket, míg a helyi vezetők a fontos épületek tervezésével budapesti intézeteket bíznak meg. Megtörtént az is, hogy egy építőipari cég vezetője nem volt hajlandó együtt dolgozni az egyik tervezőintézetrel, mert annak igazgatója egyszer megsértette. No, persze, körmönfontabul intézte a dolgot: nem mondott nemet, csak éppen olyan követelésekkel állt elő, hogy a beruházó jobbnak látta, ha a tervezésre „alkalmasabb” vállalatot keres.

Keves az olyan építész, akit ne ért volna valami sérelem. Ki ne lenne érzékeny arra, ha szellemi gyermeke hosszas vajdás után végül is torzán jön a világra; vagy arra, hogy a mérnöki munkán felül palléri szerepkör vár rá? Úgy tetszik, hogy néhol túlságosan könnyedén bálnak a szellemi energiával. Terveket készítenek eleve feleslegesen, mert megvalósításához nincs sem pénz, sem kivitelezői kapacitás. Pályázatokat írnak ki anélkül, hogy valóban szükség lenne rájuk — végül teljesen más épül, mint amit a díjnyertes elképzelt. Tapasztalataim szerint, városaink fejlődésének mai visszasságai nem annyira a városrendezési koncepciók hibáiból erednek, mint inkább azok meg nem tartásából vagy hiányából a különböző (ágazati, tanács) fejlesztési elgondolások összehangolatlanságából” — írja Preisich Gábor. Pedig sokszor egy óslakos sem ismeri annyira szülőhelyét, mint az a mérnök, aki a település rendezési tervét készíti. És az is bizonyos, hogy építész és település kapcsolatából — ideális esetben — életmű születik. Olyan életmű, amelynek bemutatására nincs szükség múzeumba, kiállítóterembe.

Unokáink is látni fogják — így a közhely. Am egy-egy épületnél ez még a kisebbik baj... csak hogy használniuk is kell majd! Ahogyan a hozzáértő tervezést nem mindig honoráljuk eléggé, úgy fölfedetlenek az elfuserált munkák is... Túl könnyen könyveljük el egy-egy épület égisz küszöb építési költségét, mérnöki baklövéseit, akárcsak kivitelezési fogyatékoságait. Ennek egyik oka szintén a nem kellően szoros kapcsolat a beruházó és a tervező között. Ahogyan néhol nincs meg a bizalom, úgy nincs mindenütt hozzáértő és számon kérő szakember sem a hivatali apparátusokban. A személyes kontaktus kialakítását gyakran gátolja a bürokratikus ügymenet, holott a városrendezésért felelős hatóságoknak sem közömbös, hogy együttes munkával, mindennapos vitán, eszmecsere alapján alapul tervekkel állhassanak a kivitelező elé. A konkrét elképzeléseket vállalva megvédeni, a közösen kialakított koncepciókat számon kérni csak így lehet.

Salgótarján első díszpolgára Magyar Géza lett. Jóllehet, Budapestben lakik, az V. kerületben dolgozik, kicsit tarjáninak érzi magát. Vadász György Ybl-díjas építész sem mozog idegenül Zalaegerszeg utcáin. Irigylem az építészeket: sok otthonuk van. Jól jár az a város, amelyik hagyja, segíti őket: rendezkedjenek be, ahogyan otthon szokás.

TAMÁS ERVIN

POLNER ZOLTÁN

Igéző

Verődik az éjben
végigcsókolt hajszál.
Vérgyöngyös
mezőkön
sóhajom feléd száll.

Igéző hajnalban,
újhold tiszta fényben
bárho!
vándorolj is,
szerencse kíséren!

Vezessen csillagom
sötét éjszakákon.
Hajam
erdejében
altasson az álom.

VASARELY: CIRKUSZ

